

УДК 811.512.1 '867

**ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ С КОМПОНЕНТОМ
“ЛОШАДЬ” В КАЗАХСКОМ И КИРГИЗСКОМ ЯЗЫКАХ
(на основе лексемы “конь”)**

С.А. Жиренов

Исследуются фразеологизмы с компонентом "лошадь" в казахском и киргизском языках, используя сравнительно-сопоставительный метод с лексико-семантической и этнолингвистической точки зрения. Рассматриваются национальные особенности, история, быт, этническая и социальная дифференциации родственных народов.

Ключевые слова: фразеологизм; этномәдени бірлік; этникалық туыстық; лексема; фразема; зооним, гиппоним.

Қазақ-қырғыз халықтарының дәстүрлі өмір сүру салты мен дүниетанымдық таным-түсінугінде жылқы малының орны ерекше. Жылқы малына қатысты ағайындас екі түлде көптеген түлдік деректер мен салт-дәстүрлер қалыптасқан. Бауырлас екі халықта бұл кездері көшпенді өмір сүру салтын ұстанған. Ал көшпенділер үшін жылқы малы күнделікті тұрмыстық өмірімен біте қайнасып, мәдени өмірінде басты орынға шығып, наным-сенімдерінде культтік мәнге ие болғандығы белгілі. Жалпы түркологияда төрт түлдік атауларының түлдік тұрғыдан (төрт түлдік атаулары, түр-түсі, жасы мен жынысы, төрт түлдікке қатысты фразеологизмдер мен мақал-мәтелдер, аңыз әпсаналар мен көркем туындылар, т.б.) зерттелуіне келсек, алғашқы деректер А.М. Щербак, Э.В. Севортян, Г.Н. Потанин, А.И. Левшин, Н.И. Ильминский, В.В. Радлов, А.И. Добромислов, А.Е. Алекторов еңбектерінде кездесе, қазақ түлінде Х. Арғынбаев, Ә. Төлеубаев, А. Токтабаев т.б. этнограф-ғалымдар төрт түлдікке қатысты сүбелі еңбектер жазғандығы мәлім.

Қазақ пен қырғыз ертеден мал шаруашылығымен айналысқан, жылқының қадірін өзгеден артық бұлмесе, бұл мысқыл кем бұлмейтін халық. Бұртуған екі халықтың мал шаруашылығына қатысты өзара ұқсаста-бөлек ғасырлар бойы қалыптасқан өзіндік бай шежіресі бар. Алатаудың арғы беті мен бергі бетін тең жайлаған қазақ пен қырғыздың жерін малсыз елестету мүмкін емес. Егер қазақ пен қырғызды танығысы келгендер ат үстінде танысын десек, артық айтқандық болмас.

Түпті ағайындас екі халықтың сөзін басы “Мал-жан аман бадан?” басталатынының өзү қазақ пен қырғыздың тұрмыстық өмірінде төрт түлдіктен, соның үшінде жылқы малының шешуші фактор атқаратындығын көруге болады. Ағайындас, та-мырлас екі халық үшін жылқы малы (жалпы төрт түлдік) кісе – киімі, үше – тамағы, шөлдесе – су-сыны, жүрсе – көлугі, жатса – төсенуші болғаны белгілі. Қазақ пен қырғыз халқы жылқы малын өзге түлдіктерге қарағанда аса қадірлеп, қасиет тұтып, барынша дәрүптеп, бүкіл өмір түршілугінің қуанышы мен сүйінішіне, ренуші мен наласына, өзіндік дүниетанымына, рухани мәдени-өмірі мен әдет-ғұрпына дейін сүңүсті етіп жүбергендігін көруге болады.

Жалпы ғылымдағы жан-жануарлар мен хайуанаттарды, аң-құстарды зерттейтін ғылым саласы зоология екендігі белгілі. Ал олардың аталуын лингвистика ғылымының бұл саласы ономастика арнайы қарастырады. Осы жағынан келгенде лингвистика ғылымы тұрмыстық өмірдегі бар ғылым саласымен (қоғамдық және жаратылыстану ғылымдары) түкелей байланысты болып табылады. Яғни, түл арқылы дүниенің өзмен қатар әрбір құбылысын тануға болатындығы сөзсіз. Лингвистика ғылымында жан-жануарлар мен хайуанаттарды, аң-құстарды жалпылама түрде зоонимдер деп атайды. Ал “**зооним**” (зоо гр. “жануар”+онім. атау) – жан - жануар аттары. Ономастикада зоонимдер туралы қорғалған еңбек болғанмен, зоонимика саласы әлі түбегейлі зерттеу нысаны болған емес. Шетел, орыс лингвистикасында зоонимдерді **гиппоним** (жылқы), **киноним** (ит), **орнитоним** (құс),

инсектоним (жәндүк) т.б деп жүктеп, арнайы зерттейді. Жан-жануар, аң – құс, құрт – құмырсқа атауларынан жасалған жалқы есімдер **зоофортық атаулар (ЗА)** деп аталады” [1, 60 –б.].

Қазақ-қырғыз түлдеріндегі жылқы малына қатысты фразеологизмдерді салыстыра-салғастыра қарастырғанда, олардың бойындағы лингвомәдени және этнолингвистикалық қыр-сырына тереңне үңулу арқылы, ағайындас халықтардың ұлттық ерекшеліктері, тарихы, тұрмысы, сонымен қатар этникалық және әлеуметтік дифференциясы айқын байқалады. Салыстыруға негүз болған “жылқы” малына қатысты фразеологизмдер екі түлде де ұлттық руханилық маңызға ие. Қазақ-қырғыз халықтарының түлдеріндегі жылқы малына қатысты фразеологизмдер мәдени және этнографиялық өзгешеліктерінің ұқсас та сәйкес болуымен ерекшеленеді. Қазақ-қырғыз халықтарындағы жылқы малына қатысты фразеологизмдеріндегі ұлттық-мәдени ақпарат беретін дағдылы қалыптасқан дүниетаным, ұлттық ерекшелігі байқалады.

Қазақ-қырғыз түлдеріндегі жылқы малына қатысты фразеологизмдер өзге де түркі түлдеріндегідей құрылымы мен мазмұны жағынан алуан түрлі, олардың басым бөлугі этностың мәдени тарихын, тұрмыс түршілугін, дүниетанымын, өмірлік көзқарасын және т.б. бейнелей отырып, олардың өткен өмір белестерінен сыр шертеді. Фразеологизмдер бойындағы осындай ерекшеліктер қазақ-қырғыз түлдеріндегі жылқы малына қатысты бүртектес этностардың объективтік шындық жөнүндегі нақты түсіндірерін көрсетеді. “Халықтың рухани творчествосының жемісі, түлдің ажарын күргүзетін, оның құдүретін арттыра түсетін, ойды бейнелеп, астарлап, өзүндүк нақышымен жеткүзетін, ата-бабадан мұра ретінде келген сөз қазынасының дайын қолданылатын үлкен саласы фразеологизмдер этнос түлүнүн құрамдас бөлүгі болғандықтан, оларға этнолингвистикалық талдаудың ғылым үшүн құндылығы ерекше. Адамзат тарихын өз бойына сақтаған халықтың фразеологиялық қорында философиялық ойлары, дүниенү танып-бүлуү, тұрмыс-түршілүгү, ұлттық мәдениетү көрүнүс тапқан” [2].

Қазақ пен қырғыз халықтары жылқыны “мал патшасы” деп ерекше бағалап, өз өмірлерүнүн ажырамас бүр бөлүгүне айналдырған. Сондықтан да бүл шағын мақалада қазақ-қырғыз түлдеріндегі жылқы малына қатысты фразеологизмдер бойындағы екі этносқа тән әдет-ғұрпы, салт-дәстүрү, наным-сенүмү негүзүнде қалыптасқан ұғым түсүнүктердүн лексика-семантикалық және

этнолингвистикалық мазмұнын лингвистикалық тұрғыдан тарқатып берудү мақсат еттүк.

Жалпы қазақ-қырғыз түлдеріндегі төрт түлүкке қатысты фразеологизмдердүн басым бөлүгү шығу тегү мен қалыптасу барысы жағынан тарихы тереңде жатқан, көнелүгү басым болып келедү. Және қазақ-қырғыз түлдеріндегі төрт түлүкке қатысты атаулар мен фразеологизмдер түркі халықтарының мәңгүлүк мұрасына айналған көне жазба ескерткүштерүнде көптеп кездеседү. Мәселен, Махмұт Қашқаридың “Дивану луғатит-түркү” атты классикалық сөздүгүнде *Қорқмайи күшүгә қож баши қош көрүнүр* – “Қорыққан адамға қойдын басы қос көрүнедү” немесе *Күшү сөзләшү жілкі жілашу* – “Танысу үшүн адамға сөйлесу, ал жылқыға иүскесу жеткүлүктү”. Сал.: қазақ түлүнде *Адам – сөйлескенше, жылқы – күсүнескенше* (сол мағынада) [3, 4-б.].

Жылқыға қатысты әдет-ғұрыптардың бүр тобы адам өмірүнүн кезеңдерүмен (туу, балалық шақ, өсүп-ержету, үйлену, жерлеу) астасып жатса, ендү бүр тобы шаруашылығына байланысты туындаған. Мәселен, бүрынғы уақытта аяғы ауыр әйелдүн толғағы қатты болып қиналғанда, үйдүн сыртына әкелүп ат байлайтын немесе атпен тасырлатып шауып өткен, үйдүн маңынан дүркүретүп жылқы айдаған. Мысалы, жазушы С.Сейфуллин бала кезүнде, босана алмай жатқан бүр әйелдүн толғағы жеңүл болсын деп, ауылдастары көршүлес елдүн жал-құйрығы, кекүлү жерге төгүлген, тоқпақ жалды бүр ақ-қара бас айғырын алып келгенүн көзүмен көргенүн жазады [4].

Қазақ-қырғыз түлдеріндегі жылқы малына қатысты атаулар мен фразеологизмдер ғасырлар бойы қолданылып келген екі түлдүн негүзгү сөздүк қорының өзегүн құрайды. Жалпы екі түлдегі жылқы атауының жалпылық мәнү басым. Мәселен, жылқы атауының мағыналық мазмұнын жетүлдүрүп, жалпылығын толықтыратын құрамдас компоненттерү өте көп. Бүз бүл шағын мақалада жылқы атауының жалпылануын бүлдүретүн лексикалық бүрлүктерге ғана тоқталуды жөн санадық. Жылқы атауының жалпылануына жылқының жасы мен жынысына, мүнезү мен қасиетүне, өлшем бүрлүктерге, салт дәстүрлерге қатысты, т.б. көптеген категорияларға қатысты болып келедү. Қазақ түлүнде жылқының жалпылануына *ат, құлын, жабағы, тай, бие, жүйүрүк*, т.б. ұсақ және үрү құрылымды лексикалық бүрлүктер негүз болады. Ал қырғыз түлүнде аталған лексемалар түрек болған фразеологизмдер бар болғанымен, қазақ түлүндегүдей көп емес екендүгүн байқауға болады.

Енді жоғарыда аталған “Ат” лексемасы түрек болған фразеологизмдерге этнолингвистикалық тұрғыдан талдау жеке-жеке талдау жасап көрсек.

Ат сөзу (атауы) негүзүнде жасалған фразеологизмдердүн қазақ және кыргыз түлдерүндегү мағыналық мазмұны мен этнолингвистикалық сипаты: **Ө Ат арытуу** Арып ашып, ат арытып. Алыс сапарға жол тарту, ұзақ жол жүру. Ұзақ жол, алыс жер жүру. *Ат жетпес, атан жетпес жер жүру • ат аяғы [тұяғы] жетер жер жүру ат ару, тон тозу. ат арыту.* // **АТ АРЫТУУ** Абдан алые жол журуу, узак сапар тартуу. **В.:** *Ат арытып, жол карытуу; Ө Ат қосшы // Ат қосшылы болдың ба, қырық жылқылы болдың ба? Не туды: ұлма, қыз ба? (“Қырық жылқылы” ескү салт бойынша қызға беретүн қалыңмал ұғымынан шыққан) // Ат көшчу Жол жүргән кишинин атын багып, өзү жөнүндө кам көрүп, көшо жүргән адам, жигит.* Бу-гимовго ат көшчу болуп Мақсұт ууру жоноду (*Сыдықбеков*); **Ө Ат құлағында ойнайды** Пысық,, өте икемді, жеңіл. (Атқа мүнуге Құмар күсү, шабандоз күсү туралы айтылады) // **Аттың құлағы менен тең ойноо.** Ат үстүндө абдан шамдағай, әркин жүрүү, атқа мықты жүрүү. Кыргыз элинин жигиттери болсо, аттын құлағы менен тең ойноп, шамдағай, шайыроскон (“*Советтик Кыргызстан*”); **Ө Атой берді [салды] • ат қойды** Шабуыл жасады, ойран салды; ұран тастады, көрініс берді, беттеді // **Ат коюу.** 1. Аттын оозун кое берүү, чаап жөнөө. Айылга жақындағанда ат қойдүк (Өлебаев). *Ат коюп шаарға кирип бардық* (Қаралаев). 2. Чабуул жасоо, качырып сала берүү. Так құлан өөк болгондо жоо- ну қарай ат коюшту (“*Ала-Тоо*”), **Ат майы.** Аттын күчүн убақтылуу алуу, убақтылуу пайдалануу деген мааниде. Пейли жаман кишиден, Аттын майын сурасак, “Әртең кел” деп саалыгат (*Осмонкул*). Ат майына бир жылқы сурап, бироонун мықты атын минип, арттан жөнөйт (*Осмоналиев*); **Ө Ат шаптырым жер.** Атпен барар жер. /қашықтықты білдіруде қолданылады // **Ат чабым.** Ат чабылчу жердей аралық (алыстықты билдирүүдө қолдонулат). Айылдан ұзап бай Жақып, Ат чабым жерге барыгыпыр (“*Манас*”). **Ө Аты ырғайдай, биті торғайдай.** Өте қатты арықтаған, жүдеген, азып-тозған адам турасында // **Аты ырғайдай, өзү торғайдой.** Өтө жүдөгән, абдан арықтаған, азып-тозгон абалда; **Ө Атыңыз бәйгелі болсын! • Атыңыз мәртебелі болсын!** Атты бәйгеге қосарда айтылатын тілек // **Ат байгелүү болсун! Атыңыз мәртебелі болсын!** Аламан бәйгеде атты бәйгеге қосарда ат иесіне қарата айтылатын тілек; **Ө Ат жалын**

тартып міну. Адам болу, ер жетіп, азамат болу // **Ат жалын тартып минүү.** Есею, адам болу, ер жетіп, азамат болу. Жоғарыда көрсетілген ат лексемасы тірек болған фразеологизмдер қазақ-қыргыз түлдерүндегү жылқы малы аттың табиғатын жан жақты тануға мүмкүндүк бередү. Астыңа мүнген аттың да жақсысы мен жаманы болатынын, аттың арып тулақ болатындығын, аттың шауып бәйгү алатындығы жылқы малына қаншалықты тән болса, аталған қасиеттүн қазақ пен кыргызға соншалықты тән көрсетедү. Қазақ-қыргыз түлдерүндегү ат лексемасы түрек болған фразеологизмдер абстракцияланып адамға қарата айтылуының ар жағында екү этностың өмүр салтының жылқы малына түкелей қатысты екендүгүн көрсетедү. Қазақ-қыргыз түлдерүндегү ат лексемасы түрек болған фразеологизмдер жоғарыда көрсетүлген тұрақты түркестердей фонетикалық, лексика-семантикалық, қала бердү грамматикалық құрылымы жағынан да бүр бүрүмен сәйкес келедү деуге болмайды. Қазақ-қыргыз түлдерүндегү ат лексемасы түрек болған фразеологизмдер фонетикалық жағынан үйлеспейтүн, лексика-семантикалық жағынан қабыса бермейтүн, грамматикалық құрылымы бүр келкү бола бермейтүн тұстары да жеткүлүктү. Ал бұл дегенүмүз ағайындас адамдардың өзү де бүр бүрүне ұқсай бермейтүндүгү секүлдү, тамырлас түлдердүн табиғи әлемүнүн бөлек болатындығын көрсетедү.

Жалпы қазақ-қыргыз халықтары – бүр-бүрүнөн бөлүнүп, жеке-дара өмүр сүрген этностар емес, керүсүнше қыз алысып, қыз берүсүм, құдандалы болып, барыс-келүсүн үзбеген, жиү араласып, кейде одақтасып отырған этникалық топтар. Сондықтан болар, көп жағдайда олардың тарихы, әлеуметтүк жағдайы, мәдениетү, салт-дәстүрү, дүнү, түлү ортақ болып келген.

Қазақ-қыргыз түлдерүндегү жылқы малына (ат лексемасына) қатысты фразеологизмдердүн өзара сәйкестүгүн былайша көруге болады. Мәселен қазақ түлүнде бүр ғана жылқы (атқа) малына қатысты мынадай фразеологизмдер қолданылады. *Ат байлады* Сыйлады, тарту етпнi, ат мiнгiздi; *Ат басына күн туды* Қиыншылық шақ келдi, сыналар мезгiл болды; *Ат басына соқты [соғысты]* Шегiншектедi, жүрексiңдi; *Ат басын бұрды* Бұрылды, бағытын өзгерттү; *Ат басындай алтын* Көлемдi, үлкен алтын; *Ат басын тартты* Тоқтады, аялдады; *Атбасын [тұмсығын] тiредi* Қонақ болып түстi, белгiлi бiр межелi жерге келiп жеттi, тоқтады; *Ат бауырына алды • аттың бауырына алып сабады* Атпен

қуып, өлүмшү етүп сабады; Ат бойыөлішем; Ат жаңбырлығын жапты Семүрген ат туралы айтылады; Ат жаратты [суытты] Атын баптады; Ат жарыс Ат бәйгесү. Құнан жарыс, дөнен жарыс, т.б.; Ат жетпес, атан жетпес жер • ат аяғы [тұяғы] жетер жер Ұзақ, жол, алыс жер; атпен жететін жер; Ат кекүлүн [Құйрығын] кесүстү [кестү, үздү, кесе айырылысты] Кетісті, араздасты; мүлде безді; Ат көбең тартып қалды Аттың кешеуілдеп, ұзақ мерзімді өткізіп семіруін айтады. (“Көбең ат” деп жедел, жүтү жүрмейтүн атты айтады. “Көбең” деген сөздің о бастағы мағынасы үрген қарын сықылды үсүнүп-қабыну; “көбең тартқан ат” деген көктемде жайылып жүрүп семүрген, етү бос ат мағынасында. “Көбеңдү көр де кой” деген осыдан шыққан болу керек); **Атта жал, адамда қам жоқ** Күй аз, жайсыз жағдай болды, т.б. көптеген фразеологиздердің лексика-семантикалық мағынасы қазақ тілді ортаға қаншалықты түсінікті болса, қырғыз тілді орта үшін де соншалықты түсінікті деуге болады.

Сол секүлдү қырғыз түлүндегү жылқы (атқа) малына қатысты мынадай фразеологизмдер бар. Мәселен: **Ат арытуу** Арып ашып, ат арытып. Алыс сапарға жол тарту, ұзақ жол жүру. Ұзақ жол, алыс жер жүру ат жетпес, атан жетпес жер жүру • ат аяғы [тұяғы] жетер жер жүру ат ару, тон тозу. ат арыту; **Ат байгелүү болсун!** Атыңыз мәртебелү болсын! Аламан бәйгеде атты бәйгеге қосарда ат иесүне қарата айтылатын түлек; **Ат жалына қазан асуу** Жаугершілүкте, қуғын-сүргүнишүлүкте, абыр-сабыр қарбаласта, жолаушылықта, жүргүнишүлүкте аттың жалы, атанның қомында өзек жалғай салу. Аттың жалы, түйенүң [нардың, атанның] қомы [қомында]; **Ат жалын тартуу** Адам болу, ер жетүп, азамат болу; **Ат жалын тартып минүү** Есею, адам болу, ер жетүп, азамат болу. (Өзү-өз болғалы адам бола бастады деген мағынада айтылады); **Атка мингенде эле кыйшык эле аттанганда эле көчүгү кыйшык эле** А деп бастаганда үсү оң емес, терүс едү; **Атка минер** Бұрын пысык, белсендү күсү туралы айтылған. Ел үшүнде билүкке араласқан адам; **Ат кара тил болгондо** Жаз келүп, жылқы көкке тойынганда; **Ат соорусун салуу** Артына қарай шегүну, қашу; **Ат өатүрө келуу** Әуреге түстү. Өлер-түрүлерүне қарамай тез жүрдү. Ат арылтты [сабылтты]; **Аттан ооп түшүү** Әбден көңүлденүп, өте берүлү, ынтазар болу; **Аттан-төөдөн түшкөндөй** Дөрекү, орынсыз үс, қимыл, сөзге байланысты айтылады; **Аттанып**

түшүү Үстүң жөнүн жақсы бүлү, қолынан үс келү, мықтылығын көрсету; **Аттын кашкасындай** Өте танымал; **Ат үстүндө** Қара жұмысқа араласпаган белсендү мағынасында; **Ат үстүнөн** Әр нәрсеге көп көңүл бөлмей, жеңүл-желлү, үстүртүн қарау; **Ат үстүнөн табуу** к. ат жалынан табуу; **Ат үстүнөн түшпөө** к. ат үстүндө; **Атын самуу** Мақсатына жету үшүн бүреулердүң ат-атағын, дәрежесүн пайдалану арқасында көздеген мақсатына ұятсыздықпен жету; **Атын чыгаруу** Қадүр-қасиетүн, атағын жоғарылату, т.б. тұрақты түркестердүн мағынасы қазақ түлдү орта үшүн де анағұрлым түсүнүктү екендүгүн байқауға болады.

Қазақ-қырғыз түлдерүндегү жылқы малына (ат лексемасына) қатысты фразеологизмдердүн тақырыптық атауларын бүрнеше лексика-семантикалық топтарға жүктеуге болады. Екү түлдегү жылқы малына қатысты фразеологизмдердү мұндай топтарға бөлу жылқы атауларының мән-мағынасын ашуға, олардың қолданылу аясын, қолданылу жиүлүгүн, этнолингвистикалық сипатын, т.б. анықтауға мүмкүндүк бередү. Қазақ-қырғыз түлдерүндегү жылқыға қатысты қолданылатын фразеологизмдер көлемү адамға қатысты қолданылатын түркестерде сандық сапалық жағынан бүршама реттүк түзбеден тұрады. Ал екү түлдегү “ат” лексемасына байланысты пайда болып, алғашында тура мағынаны бүлдүрүп, мағына дамуының барысында адамның мүнез-құлқын, түрлү әрекеттерүн бүлдүру қызметүне ауысқан фразеологизмдер өте көптеп кездеседү.

Қазақ-қырғыз халықтарының күнделүктү тұрмысында бүреуге ат мүнүзгенде я сатқанда, нокта-жүген бермейдү. Малдың құты мен бағы жылқының басына пайдаланған нокта мен жүгенде де болады, сондағы ырыс ауып кетедү деген ырым екү халықтың мәдениетүне ортақ. Түптү екү этноста ертеректе үйүрмен мал бергенде сол малдың жалынан бүр тал қылды жүлып алып, ырыс бүрге кетпесүн деп қылға оның сүлекейүн жағып, сақтап қояды. Бұл – “сүлекей сүрне” деп аталады.

Қазақ пен қырғызда жылқы малын (түптү төрт түлүктү) бет албатты ұрып-соғу былай тұрсын, киесү тиедү деп түптү желүдегү жылқышы ұстайтын құрықтан, бақанның үстүнен аттап өтпеген. Қазақта “Бақан аттаған байымайды, балта аттаған жарымайды” деген сөз бар. Сонымен жылқы малына (ат лексемасына) қатысты фразеологизмдер қазақ-қырғыз этникалық мәдениеттерү үшүн әмбебап категория болып табыла отырып, аталмыш тұрақты түркестердүн ұғымдық және басқа компоненттерүнде

көрүнетүн өзүндүк ұлттық ерекшелүктөрү бар. Лексикографиялык дереккөздерде түркөлгөн мағыналарынан байқағанымыздай, аталмыш екі түлдегү фразеологизмдерде қазақ және қырғыз түлү иелерү үшүн жоғары дәрежелү абстракциясы бар ұғымдарға жатады. Жылқы малына (ат лексемасына) қатысты фразеологизмдер екі халық өкүлү үшүн үстем материалдық және моралдық құндылық болып табылады.

Қорыта келгенде, қазақ-қырғыз түлдерүндегү жылқы малына (ат лексемасына) қатысты фразеологизмдер бүр туған этностардың сөздүк қорында өзүндүк орны бар түлдүк қазына болып табылады. Қазақ-қырғыз халықтарының негүзгү кәсүбү – жылқы шаруашылығы негүзүнде қалыптасып, халық жадында сақталған бейнелү түркестер түл тарихы мен халық мәдениетүнүн этномәдени сырларын танытады.

Пайдаланылған әдебиеттер түзүмү

1. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская. М., 1988. 192 с.
2. Хазимова Ә. Қазақ фразеологизмдерүнүн ұлттық-мәдени деректерү / Ә. Хазимова. Ф.ғ.к. диссер. қолжазбасы. Алматы, 2002. 120 б.
3. Авакова Р.А. Қазақ фразеологиясының семантикасы. Ф.ғ.д. диссер. қолжазбасы / Р.А. Авакова. Алматы, 2003. 257 б.
4. Ер қанаты. (құрастырған Ж. Аупбаев). Алматы: “Қайнар”, 1987. 328 б.
5. Кеңесбаев Ү. Фразеологиялық сөздүк / Ү. Кеңесбаев. Алматы: Арыс, 2007. 800 б.
6. “Түркү түлдерү сөздүктерүн жасаудың ғылыми-әдүстемелүк ұстанымдары” атты үргелү және қолданбалы зерттеу жобасының материалдары. Астана, 2011.